

Quaeres 4. *Quot sint virtutes temperantiae annexae?*

Resp. Praecipuae sunt, mansuetudo, clementia, modestia, et eutrapelia.

Mansuetudo, est virtus quae iram coercet, ne exurgat, nisi quando, quantum, et quomodo oportet.

Clementia, est virtus, quae vindictam coercet, ne ultra debitos fines exiliat.

Modestia, es virtus, quae affectus humanos, gestusque, et ornatum corporis moderatur secundum praescriptum rectae rationis.

Eutrapelia, est virtus, quae in recreationibus modum servat honestum.

DISSERTATIO II.

De Justitia.

Quaeres 1. *Quid sit justitia?*

Resp. Definitur a Jurisconsultis, *constans et perpetua voluntas jus suum cuique tribuendi.* Clarius definiiri potest, *virtus moralis firmans voluntatem ad perpetuo reddendum alteri jus suum ad aequalitatem.*

Quaeres 2. *Quomodo dividatur justitia?*

Resp. Dividitur in legalem, distributivam, et commutativam.

Justitia legalis, est virtus firmans voluntatem privati ad tribuendum reipublicae debitum, ratione juris alti quod habet in personas privatas et eorum bona.

Justitia distributiva, est virtus moralis inclinans eum, qui communitati praeest, ad distribuenda officia et bona communitatis juxta cujusque meritum, si sit remuneratoria, vel ad irrogandas poenas juxta modum culpae, si sit vindicativa.

Justitia commutativa, est, *virtus inclinans privatam ad reddendum alteri privato debitum rigorosum secundum proportionem arithmetica;* id est, secundum ae-

qualitatem rei ad rem, solutionis ad debitum, nullo habito respectu ad conditionem personae cui fit solutio; per quod differt a justitia distributiva, quae servat proportionem *geometricam*, quae est adaequatio proportionis rerum distribuendarum cum proportione conditionis et meriti personarum, quibus res distribui debent.

Quaeres 3. *Quaenam sit justitia stricte sumpta?*

Resp. Sola *commutativa* quae reddit alteri quod ei stricto jure debetur. Unde ex ea sola oritur obligatio restitutionis, non autem ex distributiva, nisi quatenus commutativae sociatur, quod plerumque contingit.

Quaeres 4. *Quodnam est objectum justitiae?*

Resp. Objectum *materiale*, est res aut actio alteri debita, et reddenda; quia circa illam ita versatur justitia, ut circa eam aliae quoque virtutes versari possint, cum religio et pietas versentur circa res Deo et parentibus debitas. *Formale* vero, est eadem res prout stricte debita et ad aequalitatem reddenda, quia sub hoc respectu speciali ita spectatur a justitia, ut sub eodem ab aliis virtutibus non attingatur.

Quaeres 5. *Quodnam sit fundamentum justitiae?*

Resp. Est *jus*. Unde agemus 1. de jure: 2. de contractibus in genere: 3. de contractibus in particulari: 4. de injustitia et restitutione in genere; 5. de injuria et restitutione in particulari.

CAPUT I.

De Jure.

Quaeres 1. *Quid sit jus?*

Resp. Est legitima facultas ad aliquid faciendum, vel prohibendum, vel obtinendum, vel retinendum, vel eo utendum, vel de eo disponendum, cujus violatio injuriam constituit. Haec descriptio continet omnes juris species.

Quaeres 2. *Quomodo dividitur jus?*

Resp. Dividitur in *jus in re*, quod quis habet in re jam sua et obtenta per legitimum titulum, et rei traditionem: et in *jus ad rem*, quod quis habet ut res fiat sua. *Jus in re* dat actionem realem; *jus ad rem* dat actionem personalem.

Quaeres 3. *Quot sint species juris?*

Resp. Sex, nempe, usus, usufructus, servitus, habitatio, superficies, et dominium.

Quaeres 4. *Quid sit usus?*

Resp. Est jus utendi tantum re aliena, salva ejus substantia. Unde simplex usuarius potest quidem uti re aliena pro se et sua familia, quantum quotidiana requirit necessitas; sed non potest ipsos fructus vendere, locare, dare, &c.

Quaeres 5. *Quid sit usufructus?*

Resp. Est jus utendi, et fruendi re aliena, salva ejus substantia. Unde, usufructuarius non habet tantum jus utendi re aliena, sed et fruendi, id est, percipiendi omnes fructus, quos potest vendere, locare, donare, manente apud eum usufructu, quem non potest vendere aut donare absque consensu proprietarii.

Quaeres 6. *Quid sit servitus?*

Resp. Servitus *active* sumpta, est, jus quod quis habet in re aliena, ut sibi serviat. *Passive* sumpta, est subjectio rei alienae, ut aliquid in ea fiat, vel non fiat in commodum alterius, salva rei substantia.

Quaeres 7. *Quid sint habitatio et superficies?*

Resp. 1. *Habitatio*, est jus habitandi in alienis aedibus, salva earum substantia. 2. *Superficies*, est jus quo quis alieni fundi superficiem possidet et in eo aedificare potest. *Habitatio* et *superficies* comprehenduntur sub usufructu late sumpto.

Quaeres 8. *Quid sit dominium?*

Resp. Est, *jus disponendi de re tanquam sua, nisi lex, vel pactum obsistat*. Sic, licet pupillus sit suorum

bonorum Dominus, ea tamen non potest alienare; unde licet habeat jus de iis disponendi, illud jus est ligatum a lege, et ideo non habet actum disponendi.

Quaeres 9. *Quomodo dividitur dominium?*

Resp. In *plenum* seu perfectum, et non *plenum* seu imperfectum.

Dominium plenum, est, jus, disponendi de re, illiusque fructibus tanquam suis.

Dominium non plenum, est jus disponendi vel de re sola, et dicitur *dominium directum*: vel de solis fructibus rei, et dicitur *dominium utile*.

Quaeres 10. *Quenam requiruntur ad acquisitionem domini?*

Resp. Tria, scilicet, titulus, traditio rei, et aditio possessionis.

Quaeres 11. *Quid sit titulus?*

Resp. Est radix unde dominium oritur. Triplex est, nempe, *verus*, qui a parte rei subsistit, talis est venditio facta a vero rei Domino. *Coloratus*, qui bona fide creditur verus, licet, ob latentem aliquem defectum, talis non sit, talis est venditio ab eo facta qui rei venditae merito credebatur Dominus, licet talis non esset. Et *praesumptus*, quem jus, ob temporis diuturnitatem, praesumit, cum tamen forte non intervenerit.

Quaeres 12. *Quotuplex sit possessio?*

Resp. Duplex, nempe, facti, et juris.

Quaeres 13. *Quid sit possessio facti?*

Resp. Definitur: *Apprehensio rei, corporis, animi, et juris adminiculo*.

Dicitur 1. *Adminiculo corporis*: quia ut res aliqua incipiat possideri, debet corporaliter apprehendi, vel in se; v. gr. manibus, pedibus, &c. vel in aliquo instrumento in quo censeatur contineri, v. gr. clavium traditione. 2. *Animi*, quia debet apprehendi animo possidendi, unde depositarius non dicitur possidere depositum. 3. *Juris*, quia necesse est, ut jus non im-

pediat talem apprehensionem, sicut impedit ne Laicus apprehendat rem sacram.

Quaeres 14. *Quid sit possessio Juris?*

Resp. Definitur: *Jus insistendi rei tanquam suae, non prohibitaе possideri.* Hoc jus oritur ex possessione facti.

Quaeres 15. *Quomodo dividatur possessio juris?*

Resp. Dividitur in *civilem*, qua res, corpore et animo apprehensa, solo animo retinetur: sic possidet res suas qui ab eis abest. Et *naturalem*, qua res corpore et animo occupatur: sic possidet qui rem de facto occupat per se, vel per alium, cum animo eam retinendi, diciturque naturaliter et civiliter possidere, et haec possessio est firmissima: aliquando possessio *naturalis* separatur a *civili*, v. gr. quando fur occupat rem meam, tunc ille *naturaliter* possidet, ego *civiliter*.

Quaeres 16. *Utrum homo habeat dominium suae famae?*

Resp. affirm. Quia ei competunt primarii actus domini circa famam, nempe, potest eam sibi acquirere, ablatam in judicio repetere, restitutionem ejus condonare, nisi id vergat in alterius detrimentum, ait D. Thom. q. 73. art. 4. ad 1.

Quaeres 17. *An homo habeat dominium vitae et membrorum?*

Resp. Habet dominium *utile*, sed non habet dominium *directum*, solus enim Deus *vitae et necis habet potestatem*. Sap. 16. hinc homo non potest se mutilare, nisi ad conservationem totius.

Quaeres 18. *Quarum rerum filii familias, nondum emancipati, habeant dominium?*

Nota. Bona filiorum familias, alia sunt *castrensia*, quae acquirunt in militia, vel obsequio principis. Alia *quasi castrensia*, quae acquirunt ex beneficio ecclesiastico, vel professione scientiae, aut artis liberalis. Alia *adventitia*, quae ei, neque a patre, neque intuitu patris

obveniunt. Alia *profectitia*, quae acquirunt filius ex bonis patris, vel intuitu patris.

Resp. 1. Bonorum *castrensium*, et *quasi castrensium*, habent dominium plenum et perfectum. 2. *Adventitiorum*, habent quidem dominium directum, sed pater habet usufructum et administrationem. 3. *Profectitiorum*, pater habet dominium plenum et perfectum. Ratio horum omnium, est dispositio juris.

Quaeres 19. *Quorum bonorum uxores habeant dominium?*

Nota. Bona uxoris, alia sunt *paraphernalia*, quae in contractu dotali sibi reservavit, vel quae, contracto matrimonio, acquisivit, v. gr. donatione, legato, &c. Alia *dotalia*, quae tradidit marito ad onera matrimonii sustinenda. Alia *communialia*, quae tempore matrimonii communi labore sunt acquisita.

Resp. Jure communi, habet 1. Bonorum *paraphernalium* dominium plenum. 2. *Dotalium*, habent dominium directum, administratione et usufructu remanente penes maritum. 3. *Communialium*, habent dominium directum pro dimidia parte, sed administratio, et usufructus sunt mariti. Hinc non possunt ea surripere aut impendere, marito rationabiliter invito.

Quaeres 20. *Quomodo acquiruntur dominium rerum quae sub nullius sunt dominio?*

Resp. Vel nunquam habuerunt, aut censentur nunquam habuisse dominum, vel habuerunt.

Si primum, acquiruntur occupatione. Hinc sunt *primo occupantis*. 1. Animalia omnino fera, in loco publico, et non circumsepto vagantia. 2. Animalia fera, usu mansuefacta, si amiserint consuetudinem ex libera vagatione redeundi in potestatem domini, quia naturalem libertatem recuperarunt. 3. Lapilli, gemmae, ambrarum, corallium, quae in littore maris inveniuntur.

Si secundum, acquiruntur inventionem; sic secundum jus naturale et gentium acquiruntur thesaurus et bona

derelicta. Dixi, *secundum jus naturale et gentium*, quia circa ista sunt variae dispositiones juris civilis Romani et Gallici, quae observandae sunt, et quas retulimus in nostra Theologia.

Quoad rem inventam, certum est, quod domino sit restituenda; si inveniri possit, quia res semper clamat pro domino, qui in hunc effectum diligenter inquiri debet. Quod si, post sufficientem inquisitionem, dominus non reperiatur, tunc res inventa pauperibus est eroganda, vel in pios usus consumenda, ex authent. *Omnes peregrini*.

Quaeres 21. *Quomodo acquiratur dominium rerum, quae sunt sub alicujus dominio?*

Resp. Acquiruntur, *volente domino*, per contractus, ut videbimus capite sequenti; *invito domino*, acquiruntur per praescriptionem.

Quaeres 22. *Quid sit praescriptio?*

Resp. Est, *acquisitio domini per possessionem bonae fidei continuatam tempore per legem definito*.

Quaeres 23. *Quaenam conditiones requirantur ad legitimam praescriptionem?*

Resp. Quatuor: 1. *Possessio*, rei non prohibitae consideri, ex Reg. 3. juris in 6. *Sine possessione praescriptio non procedit*.

2. *Bona fides*, ex Reg. 2. juris in 6. *Possessor malae fidei ullo tempore non praescribit*. Porro non est in bona fide qui incepit possidere cum dubitatione num res esset sua, quia in dubio favendum est possessori. Quod si dubitatio superveniat possessioni bona fide inchoatae, et moralis adhibita fuerit diligentia ad veritatem indagandam, non officit bonae fidei et praescriptioni, quia in dubio melior est conditio possidentis.

3. *Titulus*, coloratus, aut praesumptus, si praescriptio sit longissimi temporis; quia sine titulo non potuit esse bona fides initio possessionis.

4. Est, *tempus a lege definitum*, quod diversum est

pro diversitate rerum praescribendarum. Nam,

1. Ad res *mobiles* praescribendas cum titulo requiruntur tres anni inter praesentes, et quatuor inter absentes. Sine titulo requiruntur 30. anni, quae praescriptio dicitur longissimi temporis.

2. Ad praescribenda immobilia privatorum cum titulo requiruntur decem anni inter praesentes, et 20. inter absentes. Sine titulo requiruntur 30. . . Dixi, *privatorum*; nam ad praescribendum contra Ecclesiam Romanam requiruntur 100. anni; contra alias Ecclesias vel pias causas, 40.

Quaeres 24. *Quinam censentur praesentes?*

Resp. Juxta jus commune, sunt qui in eadem Provincia et sub eodem regimine commorantur. Juxta jux Gallicum, sunt qui commorantur sub unius Ballivi aut Seneschalli jurisdictione, licet bona sint alibi sita.

Quaeres 25. *Utrum praescriptio dominium transferat in foro etiam conscientiae, ita ut completa praescriptione non teneatur qui praescripsit restituere, etiamsi cognoscat rem fuisse alienam?*

Resp. affirm. Quia dominium illius rei legitima auctoritate fuit translatum propter bonum commune, ne scilicet dominia essent incerta, lites multiplicarentur, &c. ergo.

CAPUT II.

De Contractibus in genere.

Quaeres 1. *Quid sit contractus?*

Resp. Est, *pactum ultro citroque, vel alterutro tantum obligationem pariens*. Si ultro citroque obliget, dicitur contractus *perfectus, et onerosus*, quia aliquid datur, et aliud rependitur, tales sunt, venditio, locatio, &c. Si alterutro tantum obliget, dicitur *imperfectus, et gratiosus*; quia aliquid recipitur, et nihil rependitur. Talis est donatio, commodatum, &c.

Quaeres 2. *Quomodo dividitur contractus?*

Resp. 1. Dividitur in *nominatum*, qui habet nomen speciale, ut venditio; et *innominatum*, qui non habet nomen speciale, sed retinet nomen genericum pacti; v. gr. *Do ut des; do ut facias; facio ut des; facio ut facias.*

2. Dividitur in *nudum*, qui caret omni firmamento, quod actionem civilem parere possit; et *vestitum*, qui tali firmamento innititur. Porro *firmamenta juris*, sunt, scriptura, stipulatio, testes, iuramentum, &c.

3. Dividitur in *contractum bonae fidei*, in quo Iudex ex aequo et bono multa moderari potest, quae, licet a contrahentibus expressa non fuerint, censentur tamen secundum bonam fidem contractui inesse. Et *contractum stricti juris*, in quo Iudex ad verba contrahentium adstringitur.

Quaeres 3. *Quinam contrahere possint?*

Resp. Omnes et soli qui liberam suorum bonorum administrationem habent, nisi a jure impediuntur. Sic tutor, *inst. de auctor. tutor.* impeditur contrahere cum pupillo.

Quaeres 4. *Qualis debeat esse consensus ut valeat contractus?*

Resp. 1. Debet esse *verus et internus*; hinc 1. contractus cum errore vel dolo circa substantiam rei, aut circa qualitatem redundantem in rei substantiam ininitus, est jure naturae nullus, etiamsi error fuerit tantum concomitans, quia deest consensus verus et substantialis. 2. Ininitus vero cum errore et dolo circa qualitatem rei accidentalem, est validus, etiamsi error dederit causam contractui, quia tunc adest consensus verus et absolutus circa rem ipsam. 3. Tamen si dolus, qui dedit causam contractui, provenerit ab altera parte contrahente, contractus, etsi validus, potest rescindi pro arbitrio decepti, ratione injuriae ipsi illatae, nisi contractus sit indissolubilis, ut sunt matrimonium et professio religiosa.

2. *Debet esse omnino voluntarius.* Hinc contractus ininitus ex metu gravi, injuste, ab extrinseco libero, ad extorquendum consensum incusso, est validus, *nisi jure positivo irritetur*, quia est simpliciter et absolute voluntarius; potest tamen rescindi ad arbitrium vexati, qui per contractus rescissionem se potest indemnem reddere.

Dixi: Nisi jure positivo irritetur: sic irritantur, matrimonium, contractus dotalis, professio religiosa, promissio et traditio rerum Ecclesiae, et jurisdictio metu gravi extorta.

Quaeres 5. *Quam obligationem pariat contractus?*

Nota. Obligatio triplex est, nempe, *mere naturalis*, quae obligat in conscientia, quamvis in foro externo non det actionem. *Mere civilis*, quae dat actionem in foro externo, ob aliquam praesumptionem falsam, quamvis non obliget in conscientia. Et *mixta*, quae ligat tam in foro conscientiae quam in foro civili.

Resp. Omnis contractus validus etiam nudus, parit obligationem in conscientia, licet in foro externo non det actionem, nisi juramento firmetur, quia jure naturae quisque tenetur servare fidem datam, cum eam fallere, intrinsece malum sit. . . . dixi: *Nisi firmetur juramento:* quia contractus nudus per iuramentum fit vestitus.

Quaeres 6. *An contractus sine solemnitatibus a jure requisitis factus, liget conscientiam?*

Resp. negat. Patet ex praxi; v. gr. in matrimonio clandestino, in contractu pupilli sine tutoris auctoritate, qui jure naturae essent validi, nisi jus positivum eis resisteret. Ratio est, quia voluntates et bona subditorum subjiciuntur reipublicae in ordine ad bonum commune et rectam subditorum gubernationem; ergo potest statuere certas conditiones, sine quibus contractus subditorum non sunt validi, nec obligant in conscientia.

Objicies. Lex quae contractus sine quibusdam solemnitatibus factos irritat, fundatur in praesumptione

fraudis; ergo quando non intervenit fraus, contractus est validus.

Resp. Nego ant. Non enim fundatur in praesumptione, sed in periculo fraudis, quod semper reperitur.

Quaeres 7. Utrum contractus invalidus firmetur juramento?

Resp. Si contractus ex natura sua sit invalidus, non firmatur juramento, quia juramentum, utpote contractui extrinsecum, non mutat naturam illius. Si vero sit invalidus solo jure positivo, firmatur juramento, quando irritatio facta est immediate et principaliter propter utilitatem privatam jurantis, quia potest renuntiare juri quod in suum favorem introductum est. Econtra non firmatur quando irritatio facta est immediate et principaliter propter bonum commune, sic Clericus non potest renuntiare privilegio canonis et fori, quia tunc juramentum esset de re illicita, et consequenter non tantum non firmat contractum, sed et ipsum est invalidum, nec indiget relaxatione.

Porro juramentum, sive firmet contractum, sive non, est validum, si sit de re licita, obligatque, ne Deus reddatur testis falsitatis, sed potest tolli relaxatione.

CAPUT III.

De Contractibus in particulari.

Omnes contractuum species referre non sinit compendii ratio; eas ergo solum attingemus, quae sunt magis in usu, et in quibus justitia saepius laeditur, tales sunt locatio et conductio, emptio et venditio, mutuum, cambium, census, et societas.

§ I. De locatione et conductione.

Quaeres 1. Quid sit locatio?

Resp. Est, contractus, quo persona, vel res aliqua ad usum, vel fructum pro pretio conceditur. . . . Dici-

tur; *Pro pretio:* id est, pro pecunia, si enim fieret pro alia re, esset contractus innominatus.

Quaeres 2. Quid sit conductio?

Resp. Est, contractus, quo persona, vel res aliqua ad usum, vel fructum pro pretio comparatur.

Quaeres 3. Quanam sint obligationes locatoris?

Resp. Tenetur 1. rem non locare pretio justo majore. 2. Aperire conductori vitia rei locandae occulta et noxia. 3. Impensas in rei reparationem necessario factas solvere. 4. Non locare rem suam ei qui illa male usus est. 5. Remittere pensionem, quando ob casum fortuitum conductor nullum omnino, vel minuire quando modicum fructum ex re conducta percepit, nisi aliter juste conventum sit. 6. Rem ante tempus constitutum non repeterè, nisi in casibus a jure exceptis.

Quaeres 4. Quanam sint obligationes conductoris?

Resp. Tenetur 1. rem, vel operas personae, non conducere pretio justo minore. 2. Non uti re locata, nisi ad usum concessum. 3. Pensionem statuto tempore solvere. 4. Rem, vel personam non dimittere ante terminum constitutum. 5. Modicas impensas ad rei conservationem necessarias facere. 6. Rem locatam, completo locationis tempore, remittere in bono statu.

Quaeres 5. Ex qua culpa conductor teneatur ad restitutionem, si res conducta pereat, aut deterior fiat?

Nota 1. Culpa duplex est, nempe, *theologica*, quae est peccatum, et *civilis*, quae est ommissio diligentiae, ex qua alicui damnum creatur, sive ommissio sit peccatum, sive non: *triplex* est, lata, levis, et levissima.

Culpa *lata*, est ommissio diligentiae quam communiter homines ejusdem conditionis adhibere solent; v. gr. si quis rem sibi commodatam foris ante ostium relinquit, ex quo a transeunte surripiatur.

Culpa *levis*, est ommissio diligentiae quam prudentiores adhibere solent, v. gr. si rem commodatam in suo relinquit cubiculo, sed non clauso ostio.